

Господарське право, господарсько-процесуальне право

Олійник О.С.

доцент кафедри цивільного права Юридичного інституту

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Івано-Франківськ, Україна

НЕДОСКОНАЛІСТЬ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ ТОВАРНОЇ БІРЖІ

В інфраструктурі сучасної ринкової економіки особливе місце займають товарні біржі, ефективне функціонування яких сприяє формуванню конкурентного середовища і підвищенню ефективності діяльності багатьох суб'єктів господарювання в цілому.

Незважаючи на те, що існує низка нормативних актів, які спрямовані на закріплення правового статусу товарної біржі та регулюють відносини щодо реалізації біржової продукції через біржовий ринок, цілий ряд питань в цій сфері і сьогодні залишаються законодавчо невизначеними. Серед доктринальних проблем відповідної тематики науки господарського права, незважаючи на окремі дослідження, які мали місце, в центрі наукових дискусій продовжує перебувати питання щодо організаційно-правової форми товарної біржі. Недосконалість вітчизняного законодавства в цій сфері пояснюється, частково, недостатньою розробленістю наукової концепції і теоретичної моделі правового інституту товарної біржі. Певною мірою, таке становище є закономірним, якщо взяти до уваги, що товарна біржа є відносно новим суб'єктом господарювання для української економіки. Однак, невизначеність окремих аспектів правового статусу товарної біржі, безумовно, створює перешкоди для її повноцінного та ефективного господарювання. Одним із таких спірних питань продовжує залишатися питання щодо законодавчої невизначеності організаційно-правової форми товарної біржі.

Чинне законодавство не дає визначення поняттю «організаційно-правова форма». Цивільний кодекс України, натомість, зазначає, що юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом [1]. Якщо звернутися до доктрини, то організаційно-правова форма – це передбачена або санкціонована правом організаційна структура, у якій діє суб'єкт (господарського) права і є істотною ознакою у визначенні характеру його діяльності як комерційної або некомерційної організації. Конкретна організаційно-правова форма визначається законом і залежить від виду господарювання, цілей діяльності, правового режиму майна суб'єкта господарювання [2, с.46].

Аналіз основних положень ГКУ свідчить, що стосовно товарної біржі одночасно використовуються такі терміни, як «спеціально утворена господарська організація» (ст. 278) і «особливий суб'єкт господарювання» (ст. 279) [3]. А ст. 1 Закону України «Про товарну біржу» встановлює, що товарна біржа є організацією [4]. Зокрема, Господарський кодекс України в ч. 1 ст. 279 визначає товарну біржу як особливого суб'єкта господарювання, який надає послуги в укладенні біржових угод, виявленні попиту і пропозицій на товари, товарних цін, вивчає, впорядковує товарообіг і сприяє пов'язаним з ним торговельним операціям [3]. Ч.1 ст. 1 Закону України «Про товарну біржу» передбачає, що товарна біржа є організацією, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу і комерційну діяльність, і має за мету надання послуг в укладенні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, упорядкування і полегшення товарообороту і пов'язаних з ним торговельних операцій [4].

Таким чином, зміст статей Господарського кодексу України щодо товарної біржі майже тотожний змісту Закону «Про товарну біржу», що, звичайно, не сприяє розв'язанню проблеми вдосконалення правового статусу відповідного суб'єкта господарювання. В той же час, Господарський кодекс приймався значно пізніше, ніж Закон України «Про товарну біржу», а тому були певні сподівання, що вказаний кодифікований нормативно-правовий акт врахує наявні на той час

прогалини правового регулювання товарної біржі та спробує вирішити їх в межах відповідних статей. Разом з тим, питання щодо організаційно-правової форми товарної біржі залишилося поза увагою розробників Господарського кодексу України, хоча було безпосередньо зазначено, що товарна біржа не займається комерційним посередництвом і не має на меті одержання прибутку (ч.7 ст. 279 Господарського кодексу України). Таким чином, товарна біржа не могла створюватися у найбільш поширеній організаційно-правовій формі юридичних осіб, якою є господарське товариство, оскільки воно, відповідно до ч. 1 ст. 79 Кодексу, діє з метою одержання прибутку [3].

Наступною спробою на шляху визначення організаційно-правової форми товарної біржі стала діяльність Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, яке на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 20.03.2013 року № 10728/4/1-13 розробило законопроект «Про товарний біржовий ринок» з метою удосконалення українського законодавства у сфері організації торгівлі для його гармонізації з законодавством Європейського союзу. Пояснювалося це тим, що Закон України «Про товарну біржу» не відповідає вимогам, що висувуються до сучасної інфраструктури товарного біржового ринку та вимогам Директиви 2004/39/ЄС Європейського парламенту та Ради стосовно організації та регулювання біржових ринків [5].

Аналіз вказаного законопроекту дає підстави зробити висновок, що його розробники, певною мірою, використали досвід правового регулювання фондової біржі. Зокрема, відповідно до ст. 4 вказаного законопроекту товарна біржа є юридичною особою, створеною у вигляді непідприємницького або підприємницького товариства, яка діє на засадах самоврядування і господарської самостійності, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням. Товарна біржа, створена як непідприємницьке товариство, отримує статус неприбуткової організації у встановленому законодавством порядку.

Товарна біржа як підприємницьке товариство створюється за організаційно-правовою формою акціонерного товариства та здійснює свою

діяльність у відповідності до законів, які регулюють створення та діяльність господарських та акціонерних товариств з врахуванням особливостей, встановлених Законом «Про товарний біржовий ринок».

Тобто, можемо констатувати певну незавершеність окремих статей законопроекту «Про товарний біржовий ринок» щодо організаційно-правової форми товарної біржі та мети її створення. Вбачається, що мета діяльності будь-якого господарюючого суб'єкта може характеризувати виключно наявність або відсутність основного чинника – одержання прибутку від основної діяльності. За цією ознакою діяльність всіх суб'єктів господарювання поділяється наступним чином. Господарський кодекс України вказує на існування комерційної діяльності (підприємництва) та, відповідно, некомерційного господарювання, водночас Цивільний кодекс вказує на існування підприємницьких товариств та непідприємницьких. Тому, є певна потреба уніфікації понятійного апарату цих нормативних актів, приведення до єдиної назви тотожних понять «непідприємницький» та «некомерційний». Для непідприємницьких, як визначено в Цивільному кодексі України, або некомерційних, як вживається в Господарському кодексі України, суб'єктів отримання прибутку не є основною метою і не розподіляється між учасниками, але при цьому може бути використаний на розвиток власної бази такого суб'єкта. Вважаємо, що надання послуг товарними біржами та створення умов для укладання біржових договорів не можна вважати підприємницькою діяльністю, оскільки біржа не займається комерційним посередництвом та не має на меті отримання прибутку.

Підприємництво згідно з Господарським кодексом України [3] – це господарська діяльність, що здійснюється... з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (ст. 42). Доходи ж, які одержує біржа внаслідок здійснення своєї діяльності, наприклад, біржовий збір, не є прибутком та спрямовуються виключно на розвиток власної матеріальної бази.

Стаття 86 Цивільного кодексу України [1] уточнює, що непідприємницькі товариства можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця

діяльність відповідає меті, з якою вони були створені та сприяє її досягненню. Тобто, головна подібність між підприємницькими товариствами та непідприємницькими полягає у свободі розпорядження отриманим прибутком між учасниками.

Положення вищезазначених норм цивільного законодавства дозволяють застосувати поняття непідприємницького товариства для визначення правового статусу товарної біржі, що за своєю правовою природою буде відповідати підходам щодо концепції товарної біржі як некомерційної організації, закладеної нормами Господарського кодексу. Таким чином, відсутність чіткої визначеності з організаційно-правовою формою біржі в Україні вимагає подальшого уточнення підходів законодавства з метою усунення наявних протиріч та недоліків, а також приведення у системну відповідність норм Закону України «Про товарну біржу», положень Господарського та Цивільного Кодексів України.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Офіційний текст / Міністерство юстиції України. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 464 с.
2. Бобкова А.Г. Біржове право: Навчальний посібник / А.Г. Бобкова, Ю.О. Моїсеєв. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 200 с.
3. Господарський кодекс України. Господарський процесуальний кодекс України: Офіційні тексти / Міністерство юстиції України. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 304 с.
4. Закон України «Про товарну біржу» від 10.12.1991р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 10. – Ст. 139.
5. РБК-Україна: Мінекономрозвитку розробило новий законопроект про товарний біржовий ринок. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/news/minekonomrazvitiya-razrabotalo-novyyu-zakonoproekt-0-birzhevom-16072014142300>